

Vetenskap & Allmänhet

Inspel från Vetenskap & Allmänhet, VA, till forskningspropositionen 2016

Regeringen planerar att förelägga riksdagen en proposition om den forskningspolitiska färdriktningen framöver under hösten 2016. **Vetenskap & Allmänhet, VA**, har inbjudits att lämna ett inspel med förslag till områden och frågor att ta upp i propositionen, vilket vi både uppskattar och gärna gör. Innehållet i vårt inspel är framtaget efter ingående diskussioner med VAs styrelse.

Våra förslag begränsar sig till de områden som vi verkar inom, och som sammanfattas i VAs ändamålsparagraf:
Att främja dialog och öppenhet mellan allmänhet och forskare.

Stockholm den 2 november 2015

Agneta Bladh
Ordförande

Cissi Billgren Askwall
Generalsekreterare

BAKGRUND

Samverkan och interaktion mellan forskning och samhälle behövs av många anledningar: För att medborgarna har en demokratisk rättighet att få tillgång till forskningens resultat och rön; för att enskilda människor, organisationer och folkvalda ska kunna fatta välgrundade beslut som vilar på vetenskaplig grund; för att få acceptans, förståelse och vilja i samhället att satsa offentliga medel på forskning; för att inspirera nya generationer till högre utbildning och forskning; för att forskningen ska få tillgång till berörda gruppers och användares perspektiv samt för att forskare och innovatörer ska få nya idéer och fler infallsvinklar.

VA gläds därför åt att regeringens företrädare aviserat att samverkan är en bärande del av svensk högskole- och forskningspolitik och att samverkansbegreppet kan behöva breddas.

VA arbetar med att stimulera dialog och samverkan kring alla vetenskapsområden. Föreningen består av ett 80-tal medlemsorganisationer från olika sektorer i samhället. Vi arbetar inom tre fält: studier och kunskapsutveckling, utveckling av samtals- och mötesformer, samt kommunikation, erfarenhetsspridning och påverkansarbete.

Det är viktigt att Sverige fortsatt är en framgångsrik forsknings- och innovationsnation som satsar både på grundforskning och mer tillämpad forskning. Framtidens samhällsutmaningar kräver dialog mellan discipliner, och såväl tvärvetenskapliga som flervetenskapliga ansatser.

Sverige är ständigt konkurrensutsatt. Vår ställning som exportnation, och därmed våra förutsättningar för fortsatt välfärdsutveckling, beror bland annat av hur väl våra lärosäten, företag och forskningsinstitut kan ligga i framkant vad gäller forskning och innovation.

För att högre utbildning, forskning och innovation ska kunna kopplas till samhällets behov och utmaningar behöver dessa förankras och ske i dialog med medborgarna och det omgivande samhället. När olika samhällsaktörer kontinuerligt involveras ökar möjligheterna att utveckla lösningar som är användbara, hållbara och etiskt godtagbara. Initiativ för att inkludera olika aktörer mer i forskning och innovation finns runtom i världen; inom EU kallas angreppssättet *RRI, Responsible Research and Innovation*.

Ett nytt landskap för högre utbildning, forskning och innovation håller på att utvecklas. Vi uppfattar en ökad insikt om nödvändigheten i att väga in allmänhetens och olika samhällsaktörers åsikter inför beslut om inriktning, dimensionering och prioriteringar inom högskole- och forskningspolitik. Här har massmedier en nyckelroll

– som förmedlare, granskare och forum för dialog och debatt.

För de flesta svenskar är traditionella massmedier fortfarande den främsta källan till forskningsbaserad kunskap även om många tar del av forskning också via sociala medier.¹ Samtidigt har människors direkta tillgång till kunskap växt enormt tack vare digitaliseringen, Internet och Open Access. Den nya tekniken innebär också nya möjligheter när det gäller tillgång till högre utbildning och möjlighet att involveras i och påverka forskning. Samtidigt ställs nya krav på integritet och ansvar hos alla involverade.

Att forskare och forskningsorganisationer sprider sin forskning och tillgängliggör forskningsresultat för olika målgrupper är nödvändigt, men för att forskningen ska kunna förbättras och bli mer angelägen för olika samhällsaktörer krävs också ömsesidigt utbyte av information, kunskap och åsikter. Det blir allt vanligare att även direkt involvera olika målgrupper och intressenter i forsknings- och innovationsarbetet.

Citizen science (på svenska: medborgarforskning) är en snabbt växande internationell rörelse. Genom att involvera lekmän möjliggörs forskningsprojekt som kräver stora mängder mätpunkter och arbetsinsatser. Resultaten blir bättre och mer förankrade samtidigt som allmänhetens intresse och kunskap om vetenskap ökar.

Förtroende bygger på och byggs upp av insyn, samtal och öppenhet, men många människor saknar tydlig uppfattning om vad forskning är eller hur forskare arbetar. Därför behöver forskare ge en realistisk bild av hur de jobbar och vad forskningen syftar till. Allmänheten är också intresserad av att samtala och samverka med forskarna. I 2014 års upplaga av *VA-barometern*, där vi årligen undersöker svenskars attityder till vetenskap och forskare, uttrycker mer än varannan svensk att det är viktigt att involvera allmänheten i forskningsprocessen och att de själva kan tänka sig att delta.²

Det finns alltså goda förutsättningar för enskilda forskare och forskande organisationer att samverka än mer framöver, något som också behövs för att klara de stora utmaningar Sverige och världen står inför.

VA vill härmed överlämna några förslag till hur samverkan och dialog mellan allmänhet, olika intressenter och forskarsamhället kan stärkas.

1 Resultat från den kommande VA-barometern, VA-rapport 2015:4.

2 VA-rapport 2014:4.

VAs FÖRSLAG

GODA FÖREBILDER OCH KULTURFÖRÄNDRING I FORSKARSAMHÄLLET

Det finns en rad sätt för regeringen att konkret stärka forskningskommunikation och samverkan, och därigenom på sikt främja en kulturförändring i forskarsamhället.

En möjlig väg är att utveckla system som belönar samverkan. Ett sådant arbete inleddes genom den förra regeringens uppdrag till Vetenskapsrådet och VINNOVA att föreslå hur resurser kan fördelas så att forskningskvalitet premieras, respektive utreda om det går att mäta kvalitet i samverkan och hur en modell i så fall kan utformas. VA välkomnar att kriterier för att mäta, bedöma och belöna samverkan utvecklas.

Ett eventuellt kommande nationellt indikatorsystem behöver dock ta hänsyn till lärosätenas olika förutsättningar och inriktningar, samtidigt som indikatorerna behöver göras jämförbara. Systemet måste, i likhet med en utvecklad definition av samverkansbegreppet, också fånga upp bredden, så att även samverkan som syftar till folkbildning, demokratiutveckling och dialog med allmänheten räknas med. Dessutom är det angeläget att beakta att högskolans studenter har en nyckelroll för att knyta samman akademi och det omgivande samhället. Andra viktiga aspekter är att samverkan sker i båda riktningar – så att inte enbart kunskapsflödet från lärosätena räknas – och att modellen bör uppmuntra utveckling av samverkansarbetet, så att lärosätena inte enbart ägnar sig åt sådan samverkan som redan fungerar väl.

Ett annat tillvägagångssätt är att inbjuda forskningsaktörer att manifesteras sin vilja till samverkan. Det finns initiativ i andra länder som kan vara förebilder för svenska insatser. De brittiska forskningsfinansierarnas gemensamma *Concordat for Engaging the Public with Research* och de brittiska lärosätenas *Manifesto for Public Engagement* är goda exempel (se bilagan för en närmare beskrivning av dessa initiativ). Detsamma gäller databasen med fallstudier kring samverkan som brittiska HEFCE, the Higher Education Funding Council for England, publicerat som ett resultat av den nationella forskningsutvärderingen *REF, Research Excellence Framework*.

För att stödja forskningsaktörer som vill utveckla sin samverkan och forskningskommunikation kan ett nationellt kompetenscentrum inrättas. En intressant sådan kompetensnod är brittiska NCCPE, National Coordination Centre for Public Engagement.

→ VA föreslår att regeringen uppdrar åt VA eller annan aktör i det svenska forskningssystemet att undersöka förutsättningarna för att stödja och stärka samverkan och forskningskommunikation. Uppdraget bör ske i samråd med forskarsamhället och olika intressenter. Se även bilaga.

MERITVÄRDE FÖR SAMVERKAN OCH KOMMUNIKATION

Det är viktigt att forskare kommunicerar om sin forskning, deltar i samhällsdebatten och samverkar med det omgivande samhället. Samtidigt saknar många forskare tydliga incitament för sådant arbete. Meriteringssystemen fäster i allmänhet ingen större vikt vid meriter inom samverkan och kommunikation. Lärosätena behöver därför ta större hänsyn än hittills till sådana meriter vid tjänstetillsättning och lönesättning.

→ VA föreslår att regeringen verkar för att meriteringssystemen ses över så att de tydligare inkluderar kommunikation och samverkan.

RAPPORTERINGSKRAV FÖR FORSKARE OCH FINANSIÄRER

Forskningsfinansierare har stor möjlighet att influera forskningsprojekt de stödjer. Redan i ansökan bör sökande av anslag därför få ange hur resultaten av forskningen ska kommuniceras, hur data kan komma att tillgängliggöras och hur publicering planeras att ske. Dessa aspekter bör sedan finnas med i bedömningskriterierna, och efter avslutat projekt bör utfallet av samverkans- och kommunikationsinsatserna utvärderas. Statliga forskningsfinansierare kan också åläggas att rapportera om hur de arbetar med att främja samverkan och forskningskommunikation i sina utlysningar, beredningsprocesser och uppföljningar.

→ VA föreslår att regeringen för en dialog med forskningsfinansierarna och forskarsamhället om hur samverkan och kommunikation kan stärkas genom krav på sådana inslag i offentligt finansierade forskningsprojekt.

KOMBINATIONSANSTÄLLNINGAR MELLAN AKADEMI OCH ANDRA SEKTORER

Det finns flera goda exempel på hur samverkan och rörlighet mellan sektorer kan främjas genom hur anställningar är utformade. Ett sådant exempel är de *förenade anställningar* (kombinationsanställningar) som framför allt läkare och tandläkare har. Dessa anställningar är författningsmässigt reglerade och tar hänsyn till att individen har två arbetsgivare, bland annat vad gäller pensionsavsättningar. Regeringen bör se över hur framväxten av sådana anställ-

ningsformer, även inom andra sektorer, kan främjas.³ Ett sätt kan vara att inkludera en indikator i resurstilldelningen som gynnar lärosäten som inrättar den här typen av anställningar.

- VA föreslår att regeringen, i samverkan med arbetsmarknadens parter och lärosätena, utreder hur framväxt av anställningsformer som gynnar mobilitet mellan sektorer kan främjas.

NATIONELL STRATEGI FÖR FORSKNINGSKOMMUNIKATION

För att underlätta och stärka samverkan och dialog mellan forskare och andra samhällsaktörer bör en nationell strategi för forskningskommunikation utarbetas. Det behöver ske i samråd med forskarsamhället och olika intressenter. Ett sådant arbete bör sammankopplas med utvecklingen av ett bredare samverkansbegrepp. VA leder eller bistår gärna i det arbetet.

- Regeringen bör se till att en strategi för forskningskommunikation kommer till stånd.

BREDDAD DEFINITION AV SAMVERKAN

Den nuvarande beskrivningen av samverkansuppgiften i paragraf 2, Högskolelagen lyder: ”I högskolornas uppgift ska ingå att samverka med det omgivande samhället och informera om sin verksamhet samt verka för att forskningsresultat tillkomna vid högskolan kommer till nytta.”

VA vill se en bredare definition av samverkan som bättre beskriver den mångfald av interaktioner och aktörer som inkluderas i samverkansuppgiften och som visar på de ömsesidiga positiva effekterna.

Vi föreslår följande definition:

I högskolornas och enskilda forskares uppgifter ingår att samverka med det omgivande samhället. Samverkan är en integrerad del av verksamheten och innebär dialog och samarbeten för ömsesidigt utbyte och nytta. Det omgivande samhället inkluderar aktörer i offentlig sektor, näringsliv och civilsamhälle, liksom allmänheten.

- Regeringen bör se till att samverkansuppdraget får en bred och inkluderande definition.

RRI-SÄKRAD FORSKNING OCH INNOVATION

För att resultaten av forskning och innovation ska bli användbara, etiskt godtagbara och miljömässigt, socialt och ekonomiskt hållbara behöver olika samhällsaktörer tidigt och kontinuerligt involveras i processen. RRI (Responsible Research and Innovation; på svenska: Ansvarsfull forskning och innovation) är ett samlingsbegrepp för utvecklad samverkan mellan vetenskap/innovation och samhälle, och ett nyckelbegrepp inom EU:s ramprogram för forskning och innovation.

Många av utlysningarna i Horisont 2020 innefattar olika aspekter av RRI. För att forskare ska kunna inkludera intressenter och allmänheten i forskningsprojekt behöver de stöd i sitt arbete och möjligheter att finna och engagera verksamma utanför akademien. Inte minst den ideella sektorn organiserar expertis inom många områden och kan bidra till att utveckla ”RRI-säkrade” processer, produkter och tjänster.

I Sverige finns mycket goda förutsättningar för ett RRI-baserat angreppssätt: Ett synnerligen välutvecklat civilsamhälle, en befolkning som är öppen för att involveras i forskningsprocesser och ett näringsliv som ser konkurrensfördelar med ett RRI-baserat arbetssätt.⁴ Sverige har därför goda möjligheter att bli ett föregångsland på det här området.

- Regeringen bör verka för att kunskap om RRI sprids och att angreppssättet används i Sverige och internationellt.

OBLIGATORISK KOMMUNIKATIONSKURS I FORSKARUTBILDNINGEN

För att kunna samverka och föra en dialog med det omgivande samhället behöver forskare utbildning, stöd och träning i att kommunicera. Det framgår också av Examinationsordningen (bilaga 2 i Högskoleförordningen) för examina på forskarnivå att doktoranden ska visa förmåga att ”muntligt och skriftligt med auktoritet kunna presentera och diskutera forskning och forskningsresultat med vetenskapssamhället och samhället i övrigt”. På vissa lärosäten och fakulteter är det obligatoriskt för doktorander att gå en kurs i att kommunicera forskning. VA menar att en kortare kurs i samverkan och forskningskommunikation bör införas som en obligatorisk del i all forskarutbildning.

- Regeringen bör skapa incitament för lärosätena att göra kurser i samverkan och forskningskommunikation till en obligatorisk del av forskarutbildningen.

³ Umeå universitet är till exempel i färd med att utveckla kombinationsanställningar för lärare.

⁴ Resultat från intressentkonsultationer inom det EU-finansierade projektet RRI Tools 2014, där VA är svensk partner: http://www.rri-tools.eu/documents/10182/18424/RRITools_D2.2-AnalysisNeeds+ConstraintsStakeholderGroupsRRI.pdf/d5aa4ef5-12c4-4045-a813-15a55fc534ff

INVOLVERING AV MEDBORGARE I BESLUTSPROCESSER

För att klara samhällsutmaningarna behövs både forskning och att den forskningsbaserade kunskapen omsätts i handling. För det krävs vilja till förändring och förankring hos befolkningen. Allmänheten kan även ge värdefulla synpunkter inför beslut som har med forskning och innovation att göra, så att de blir etiskt godtagbara, hållbara och långsiktiga.

En rad sätt att involvera medborgare i beslutsprocesser har prövats runt om i världen. Exempel på sådana är konsensuskonferenser och medborgardialoger. Inspiration kan hämtas från brittiska *Sciencewise*, the Sciencewise Expert Resource Centre for Public Dialogue in Science and Innovation.⁵

I kontroversiella frågor som rör vetenskap bör större offentliga samråd provas. VA bistår och genomför gärna sådana samrådsprocesser.

- Regeringen bör pröva samråd där medborgare involveras inför viktigare beslut som har koppling till forskning och innovation.

FORSKNING OM SAMVERKAN

Sverige är ett land med stark och bred samverkan mellan akademi och det omgivande samhället, men forskningen om gränssnittet vetenskap–samhälle är inte så utvecklad. En sådan forskningsinriktning är angelägen för att få bättre underlag för insatser inom samverkan och forskningskommunikation. I andra länder finns särskilda grundforskningsprogram för ändamålet, till exempel det sexåriga programmet *Science & the Public* inrättat av German Science Foundation.⁶ VA menar att regeringen bör tillskjuta medel för ett liknande svenskt program.

- Regeringen bör verka för ett nationellt forskningsprogram som beforskar gränssnittet vetenskap–samhälle.

ATTITYDER TILL HÖGRE UTBILDNING OCH FORSKNING

Människors attityder till och syn på utbildning, vetenskap och forskare har stor inverkan på deras vilja att studera, ta del av forskningsbaserad kunskap och satsa medel på forskning. VA har tidsserier om allmänhetens uppfattningar sedan 2002, dels genom tre återkommande frågor i den årliga SOM-undersökningen vid Göteborgs universitet och dels genom den egna årliga opinionsundersökningen VA-barometern. VA-barometern innehåller både

återkommande frågor och frågor om hur allmänheten ser på aktuella frågor inom forskning och innovation. Vi avser att följa utvecklingen även framöver och ser ett behov av att fördjupa undersökningarna av allmänhetens attityder, eftersom det efterfrågas av många aktörer i utbildnings- och forskningssektorn.

VAs medverkan i SOM-undersökningen är säkrad till och med 2017 genom stöd från Riksbankens Jubileumsfond och några enskilda lärosäten. VA-barometern saknar långsiktig finansiering och bekostas år 2015 av VAs egna reservmedel. Fortsatta mätningar skulle kunna säkras genom att regeringsanslaget till VA utökas.⁷

För att påverka attityder krävs ofta långsiktigt och uthålligt arbete. Ett exempel på sådant arbete är EU-initiativet *European Researchers' Night*, i Sverige kallat ForskarFredag. Den sista fredagen i september inbjuds allmänheten och skolelever alltsedan år 2005 att uppleva aktiviteter som vill visa hur forskning påverkar oss alla i vardagen och att forskare är vanliga människor med ovanligt spännande jobb. Evenemangen äger rum på ett 30-tal orter från Luleå i norr till Malmö i söder och anordnas av lärosäten, kommuner, regioner, science center och museer. År 2015 engagerade ForskarFredag mer än 22 000 personer och många fler uppmärksammades på forskningens roll i samhället genom medias rapportering om evenemangen.

VA samordnar ForskarFredag sedan 2006, vilket innebär gemensam marknadsföring, koordinerad utvärdering, avstämningsmöten och erfarenhetsutbyten mellan arrangörerna samt en rad gemensamma aktiviteter, som till exempel massexperiment för skolklasser. Samordningen sker med stöd från en rad nationella organisationer samt EU-kommissionen. De senaste två åren har finansieringen varit otillräcklig och en del av VAs egna medel har därför behövt användas.

- Regeringen bör säkerställa att allmänhetens attityder till högre utbildning och forskning årligen undersöks och redovisas, och att attitydpåverkande evenemang som ForskarFredag långsiktigt kan genomföras. Detta kan ske genom att regeringens bidrag till VAs verksamhet höjs.

5 Sciencewise finansieras av Storbritanniens Department for Business, Innovation & Skills. Se www.sciencewise-erc.org.uk

6 <http://wissenschaftundoeffentlichkeit.de/en/>

7 Ansökan om medel för Vetenskap & Allmänhet, VA, 2016, inlämnad till utbildningsdepartementet den 31 maj 2015.

BILAGA: STORBRIANNIEN SOM FÖREGÅNGSLAND

I Storbritannien finns en rad goda exempel på samverkan och forskningskommunikation som kan inspirera till svenska insatser. VA vill särskilt lyfta fram fyra brittiska initiativ:

Genom att underteckna *Concordat for Engaging the Public with Research* förbinder sig brittiska forskningsfinansierare att arbeta för och stärka samverkan (public engagement) genom att försäkra sig om att samverkan värderas, erkänns och stöds. Konkordatets nyckelprinciper är:

1. UK research organisations have a strategic commitment to public engagement
2. Researchers are recognised and valued for their involvement with public engagement activities
3. Researchers are enabled to participate in public engagement activities through appropriate training, support and opportunities
4. The signatories and supporters will undertake regular reviews of their and the wider research sector's progress in fostering public engagement across the UK

Konkordatet administreras av Research Councils UK, och har undertecknats av de sju statliga forskningsråden, åtta andra forskningsfinansierare och stöds av ytterligare ett 40-tal forskningsaktörer.¹

Lärosäten och forskningsinstitut i Storbritannien kan underteckna ett *Manifesto for Public Engagement*, med tre nyckelprinciper:

1. We believe that universities and research institutes have a major responsibility to contribute to society through their public engagement, and that they have much to gain in return.
2. We are committed to sharing our knowledge, resources and skills with the public, and to listening to and learning from the expertise and insight of the different communities with which we engage.
3. We are committed to developing our approach to managing, supporting and delivering public engagement for the benefit of staff, students and the public, and to sharing what we learn about effective practice.

Manifestet administreras av the National Coordinating Centre for Public Engagement och har undertecknats av ett 60-tal organisationer.²

Brittiska *NCCPE, the National Coordinating Centre for Public Engagement*, stödjer lärosäten i deras arbete med att öka kvaliteten och effekterna av samverkan och forskningskommunikation. Centret erbjuder checklistor för och träning i kommunikation, driver projekt, fungerar som konsultfirma och anordnar den årliga internationella konferensen Engage liksom tävlingen Engage Competition.³

REF – Research Excellence Framework är ett nyinfört system för att bedöma forskningens kvalitet vid lärosäten i Storbritannien. Forskningsinstitutionerna får redogöra för sin forskning och dessa redogörelser bedöms av expertpaneler utifrån tre kvalitetskriterier: Forskningsresultat (65 % av bedömningen), effekt (impact) utanför akademien (20 %) och forskningsmiljö (15 %).

Bedömningarna samordnas av HEFCE, Higher Education Funding Council for England, på uppdrag av de fyra finansierarna av högre utbildning i England, Skottland, Wales och Nordirland. Bedömningen påverkar hur bidragen till forskning fördelas framöver. Syftet är också att följa upp vad forskningssatsningar med offentliga medel resulterar i och att ta fram information som kan användas för jämförelser och benchmarking.⁴

1 <http://www.rcuk.ac.uk/pe/Concordat/>

2 <http://www.publicengagement.ac.uk/support-it/manifesto-public-engagement>

3 <http://www.publicengagement.ac.uk/>

4 <http://www.ref.ac.uk/>